

Borba za Jajce tijekom 1942. godine

Budimir, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:021431>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ivan Budimir

**Bitke za Jajce tijekom druge polovice 1942.
godine**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Ivan Budimir

**Bitke za Jajce tijekom druge polovice 1942.
godine**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Vladimir Šumanović

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Grad Jajce 1942. godine	1
3. Vojno - politička situacija u ljeto 1942. godine.	3
4. Bitke za Jajce u rujnu i listopadu 1942. godine.....	5
5. Bitke za Jajce tijekom studenog i prosinca.....	10
6. Zaključak	16
Bibliografija	18
Izvori.....	18
Literatura	18
Sažetak.....	19

1. Uvod

Tijekom druge polovice 1942. godine partizanske snage su napadale Jajce nekoliko puta. Cilj ovoga rada je prikazati vojno i političko stanje na prostoru Jajca, kao i tijekom samih bitaka. Izneseni su podatci o vojnim jedinicama, kako hrvatskih i njemačkih, tako i partizanskih. Osim ovih podataka rad sadrži i kratki uvod o samom gradu Jajcu, njegovoj važnosti i položaju koji je imao u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Rad sadrži i kratki povijesni kontekst vremena radi lakšeg razumijevanja stanja. Također sadrži i podatke o dolasku većeg broja partizanskih jedinica te razloge dolaska istih. Za izradu rada korištena je knjiga Radovana Vukanovića „Ratni put Treće divizije“ te knjiga „Prva proleterska divizija“ Teodora Radoševića. Također je korištena i knjiga Hrvoja Matkovića „Povijest Nezavisne Države Hrvatske“, te stranice Hrvatske enciklopedije. Najveći izvor informacija bili su zbornici dokumenata partizanskih, njemačkih i hrvatskih snaga. Za izradu rada korišteni su „Zbornici dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda“, odnosno njegov 6., 7., 8., i 12., svezak. Ovi dokumenti su pažljivo čitani, uspoređivani te su činili glavninu literature koja je korištena u izradi rada. Svenci 7. i 12. su pisani latinicom, a ostala dva ćirilicom.

Problem obrade ove teme je taj što nema dovoljno dokumenata koji govore o samim bitkama. Također je teško ustvrditi broj poginulih i ranjenih, jer se podatci bitno razlikuju u dokumentima različitih strana. U partizanskim izvještajima često nema broja poginulih boraca, a sama izvješća su pisana neredovito.

2. Grad Jajce 1942. godine

Grad Jajce nalazi se u središnjoj Bosni, na ušću rijeke Plive u Vrbas.¹ Grad se nalazi na povoljnoj prometnoj točki gdje spaja gradove Banja Luku i Sarajevo, odnosno sjever i jug, istok i

¹ Hrvatska enciklopedija. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28530> (23. 8. 2021)

zapad Bosne i Hercegovine. Njegov položaj je gotovo u sredini te države, zbog čega je iznimno važno geopolitičko središte. Osim toga krajolik oko Jajca je iznimno povoljan, promet se odvija u dolinama Plive i Vrbasa, dok je sam grad okružen planinama Ranča, Ćusine, Bukovica, Hum i Dnolučka planina koje mu pružaju zaštitu.²

U razdoblju od 1941. do 1945. godine Jajce je bilo dio Nezavisne Države Hrvatske. Grad je bio središte Velike župe Pliva i Rama, kao i sjedište kotarske oblasti Jajce.³ Grad je u ovo vrijeme imao oko 5 tisuća stanovnika. Za njemačke snage grad je bio iznimno važan radi njegovog prometnog položaja. Osim toga Jajce je bilo povezano željeznicom s ostalim dijelovima Nezavisne Države Hrvatske. Za hrvatsku državu grad je osim prometne, imao i važno povijesno i kulturološko značenje. Jajce se veže uz hrvatskog plemića Hrvoja Vukčića Hrvatinića, uz čije ime se prvi put pojavljuje i ime grada Jajca.⁴

Jajce se nalazilo u blizini demarkacijske linije njemačkih i talijanskih snaga. Ovom linijom označen je djelokrug njemačke vojske s jedne strane i talijanske vojske s druge strane. Talijanske snage svoje su područje podijelile na tri zone. Partizani na ovaj prostor u velikom broju pristižu nakon operacija „Trio“ i „Foča“. Ove operacije vršene su zajedničkim hrvatskim, njemačkim i talijanskim snagama tijekom travnja i svibnja 1942. godine.⁵ Ugušen je partizanski ustanak na području istočne Bosne⁶ nakon čega partizanski pristižu na prostor zapadne Bosne, odnosno na prostor zapadno od Jajca gdje razvijaju jaku djelatnost nesmetano od strane talijanskih snaga.⁷ Talijani su 3. zonu napustili tijekom lipnja 1942.⁸ godine čime su ostavile pogodno tlo za jačanje partizanskih snaga koje su se počele slijevati na ovo područje.⁹ Iako su njemačke snage dobile dozvolu za akcije čišćenja prostora preko demarkacijske linije od talijanskih vlasti, one to nisu mogle vršiti radi nedostatka ljudstva.¹⁰ Brojno stanje partizana na ovome prostoru dodatno se povećalo nakon hrvatsko – njemačke operacije na planini Kozari.¹¹

² Jajce Tours. Preuzeto s: <https://jajcetours.com/zanimljivosti/planine/> (23. 8. 2021.)

³ Matković 2002: 87.

⁴ Hrvatska enciklopedija. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28530> (23. 8. 2021.)

⁵ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, XII. sv., knjiga 2., Beograd 1976, 383, 388.

⁶ ZNOR, XII/2, 439- 440.

⁷ ZNOR, XII/2, 778.

⁸ ZNOR, XII/2, 510-551.

⁹ ZNOR, XII/2, 554.

¹⁰ ZNOR, XII/2, 585.

¹¹ ZNOR, XII/2, 588.

3. Vojno - politička situacija u ljeto 1942. godine.

Središte partizanskih snaga bila je planina Grmeč koja se nalazi u zapadnoj Bosni.¹² Tamo su partizani djelovali nesmetano od talijanskih snaga. Znatno pojačanje partizanskih snaga bilo je dolazak crnogorskih i srpskih proleterskih udarnih brigada na prostor zapadne Bosne oko 5. srpnja 1942. godine.¹³ Na ovaj prostor pristigle su 2. proleterska i 4. proleterska (crnogorska) narodnooslobodilačka udarna (NOU) brigada. Također su pristigle i 1. proleterska i 3. proleterska (sandžačka) NOU brigada.¹⁴ Prema domobranskim izvješćima, novo pristigle partizanske snage su brojale oko 10 000 boraca.¹⁵ Partizani su bili dobro naoružani te su raspolagali i s topovima, minobacačima, protutenkovskim oruđem.¹⁶ Jedan dio četnika s područja Zapadne Bosne se pridružio partizanima jer su izrazili želju da se bore protiv hrvatske države i ustaša.¹⁷ Tako su se partizanima priključili četnici „Gvođenog bataljona“, kojeg je vodio četnik Niko Vještica.¹⁸ Partizani su zauzeli dvije trećine kotarske oblasti Jajce do kolovoza 1942. godine. To su postigli zauzimanjem Livna, Kupresa, Tomislavgrada i ostalih važnih uporišta.¹⁹ Partizani su vršili jaku promidžbu u svrhu pojačanja svojih redova stanovništvom ovoga kraja. Također su vršili i prisilno mobiliziranje stanovništva, a one koji su to odbijali su ubijali, pljačkali i palili sela.²⁰ Najveći problem hrvatskih vlasti bila je prehrana stanovništva. Izvori tih problema bili su partizanske pljačke i uništavanje gospodarskih dobara. Uz to prirod nije bio dovoljan za prehranu većeg broja stanovnika.²¹

Tijekom ljeta 1942. odnosno u mjesecima lipnju, srpnju i kolovozu partizanske snage su se sukobljavale s hrvatskim i u kotarskoj oblasti Jajce. To su bile svakodnevne borbe većeg ili manjeg

¹² ZNOR, XII/2, 601.

¹³ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, IV. sv., knjiga 7., Beograd 1953., 368.

¹⁴ ZNOR, XII/2, 613.

¹⁵ ZNOR, IV/7, 368.

¹⁶ ZNOR, XII/2, 671.

¹⁷ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu Jugoslovenskih naroda, IV. sv., knjiga 6., Beograd 1953., 144.

¹⁸ ZNOR, IV/6, 144.

¹⁹ ZNOR, IV/6, 439.

²⁰ ZNOR, IV/6, 460.

²¹ ZNOR, IV/7, 369.

omjera. O moralu domobrana smještenih u Jajcu dobro govori slučaj od 4. srpnja kada je 47 domobranskih vojnika otkazalo poslušnost. Ovi domobrani su većinom bili iz Bjelovara koji su u Jajcu bili tri mjeseca dulje nego je predviđeno. Bili su dio 3. satnije 9. pješačke pukovnije. Nakon što su razoružani bilo je predviđeno prebacivanje u Travnik, predviđen je vojni sud za začetnike pobune kao i prebacivanje ostalih sudionika u Jasenovac.²²

Partizanske akcije većinom su se sastojale od napada na željezničku prugu u svrhu uništenja iste.²³ Partizani su također napadali položaje iznad grada i samo Jajce.²⁴ Partizani su Jajce napali 24. srpnja te su bili odbijeni,²⁵ ali su uspjeli zaplijeniti nekoliko komada sitne i velike stoke.²⁶ Partizani su 1. kolovoza napali prugu kod Jajca te ju uništili u duljini od 150 metara.²⁷ Jajce je napadnuto u noći 12. na 13. kolovoza, no partizani nakon višesatne borbe odbijeni.²⁸ Prema izvještaju 3. krajiškog NOPO od 15. kolovoza 1942. godine, saznajemo kako je među muslimanskim stanovništvom Jajca bio određen broj simpatizera partizana koji bi bili spremni sudjelovati u napadu na Jajce.²⁹ Prema istom izvješću saznajemo da je posada domobrana smještena na položaju Stari grad - tvrđava, većim dijelom je bila naklonjena partizanima. Ova posada je brojala 17 domobrana, od kojih je bilo 16 muslimana.³⁰

Dana 14. kolovoza partizani su napali prugu i rušili je u duljini od 2 kilometra.³¹ Tijekom mjeseca srpnja i kolovoza partizani su nekoliko puta napadali Kanal u neposrednoj blizini Jajca.³² Ovaj položaj je vjerojatno napadan zbog želje partizana da prekinu dotok vode u Jajce, odnosno dotok vode do tvornice „Elektrobosne“. Većinu ovih napada izvodio je 3. krajiški narodnooslobodilački partizanski odred (NOPO), odnosno njegov bataljon „Pelagić“.³³ Bataljon „Iskra“ 3. krajiškog NOPO imao je problema u političkom radu radi velikog broja novo pridošlih

²² ZNOR, IV/6, 321.

²³ ZNOR, IV/6, 170.

²⁴ ZNOR, IV/6, 170.

²⁵ ZNOR, IV/6, 437.

²⁶ ZNOR, IV/6, 170.

²⁷ ZNOR, IV/6, 439.

²⁸ ZNOR, IV/6, 489.

²⁹ ZNOR, IV/6, 232.

³⁰ ZNOR, IV/6, 231.

³¹ ZNOR, IV/6, 252.

³² ZNOR, IV/7, 377-389.

³³ ZNOR, IV/6, 169-170.

četnika u bataljon.³⁴ Zanimljiva je činjenica da je u mjesecu kolovozu ove bataljone posjetio pravoslavni svećenik Blažo Marković³⁵ koji je vršio mise u čast palim partizanskim borcima.³⁶

Partizani su zarobljene ustaše i domobranske časnike strijeljali, dok su domobrane razoružavali i svlačili te puštali kućama. Tako su strijeljali 9 ustaša nakon zauzimanja Glamoča 20. srpnja³⁷, oko 100 ustaša nakon zauzimanja Ključa i Sanice u vremenu od 27. srpnja do 1. kolovoza,³⁸ u Maklenu nedaleko Prozora su strijeljani šestorica ustaša i jedan domobran.³⁹ Domobranske i ustaške akcije su se većinom sastojale od izviđanja terena i čišćenja terena od partizana.

4. Bitke za Jajce u rujnu i listopadu 1942. godine

S obzirom na ranije postignute uspjehe u Velikoj župi Rama i Pliva, partizani su željeli zauzeti i središte ove župe. Time bi povezali svoj prostor i uvelike umanjili snagu mlade hrvatske države. Osim toga zauzimanjem Jajca mogli su vršiti daljnje prodore na prostor Srednje Bosne, odnosno Travnika. Također su mogli djelovati i prema istoku i sjeveru. Osim navedenih, bitan razlog zauzimanja Jajca trebala je biti politička poruka kako su partizani zauzeli prostor cijele Velike Župe. Partizanske snage počele su se sakupljati u kotarskoj oblasti Jajce sredinom mjeseca rujna.⁴⁰

Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije zapovjedio je partizanskim snagama zauzeće Jajca. Operativni štab Narodnooslobodilačkog pokreta i dobrovoljačke vojske za Bosansku krajinu je za tu operaciju izabrao 1. i 2. krajišku udarnu brigadu, 2. proletersku brigadu, 4. crnogorsku udarnu brigadu te snage 3. krajiškog NOPO.⁴¹ Prema prvim domobranskim izvještajima Jajce je napalo oko 3 tisuće partizana.⁴² Prema kasnijim izvještajima Jajce je napalo oko 6 – 7 tisuća partizana. S obzirom na to da su partizanske brigade u to vrijeme brojale oko 1000

³⁴ ZNOR, IV/6, 253.

³⁵ Vjerski referent 1. proleterske brigade.

³⁶ ZNOR, IV/6, 254.

³⁷ ZNOR, IV/6, 165.

³⁸ ZNOR, IV/6, 186.

³⁹ ZNOR, IV/6, 411.

⁴⁰ ZNOR, IV/7, 68.

⁴¹ ZNOR, IV/7, 111.

⁴² ZNOR, IV/7, 413.

boraca, a njihove snage su bile pojačanje s 3. krajiškim NOPO, ukupan broj partizana iznosio je oko 4 tisuće boraca. Brigade su bile podijeljene u tri udarne grupe i to: 1. udarna grupa koju su sačinjavale 1. i 2. krajiška brigada, Dobrovoljački i Udarни bataljon 3. krajiškog NOPO, 2. udarna grupa koju su sačinjavale 2. proleTERSka brigada i bataljon Pelagić 3. krajiškog NOPO, te 3. udarna grupa koju su sačinjavale 4. crnogorska brigada i jedna četa 3. krajiškog NOPO.⁴³ Narednik prve udarne grupe bio je Milinko Kušić⁴⁴, za narednika druge udarne grupe postavljen je Ljubo Đurić, dok je narednik treće udarne grupe bio Peko Dapčević⁴⁵.⁴⁶ Svaka od ovih udarnih grupa dobila je određene zadatke. Prva udarna grupa morala je napasti i likvidirati sva neprijateljska uporišta između rijeke Vrbasa i Plive.⁴⁷ Napad je morala izvršiti sa sjevera preko Carevog polja⁴⁸ te zauzeti dijelove grada do obala Plive i Vrbasa.⁴⁹ Druga udarna grupa imala je zadatak zauzeti rovove i utvrđenja kod sela Ćusine⁵⁰, iz kojega bi trebala teškim oružjem bombardirati neprijateljska utvrđenja u Jajcu. Također su trebali zauzeti Kanal i prekinuti dotok vode u grad, te nakon toga zauzeti tvornicu i spojiti se sa snagama 1. krajiške brigade.⁵¹ Partizani su raspolagali sa jednom haubicom, dva protutenkovska topa, jednim topom 37 mm te dvanaest teških bacača kojima su trebali gađati Jajce s položaja Ćusine.⁵² Pješaci su bili naoružani puškama i teškim mitraljezima. Treća udarna grupa trebala se prebaciti preko rijeke Vrbas kod sela Cipići,⁵³ ostaviti jedan bataljon koji će uništiti prugu te osiguravati pozadinu napada od prodora iz pravca Donjeg Vakufa. Ostale snage su trebale produžiti do ceste Jajce - Turbe⁵⁴, gdje bi jedan dio snaga ostao osiguravati cestu, a ostatak je imao zadatak spustiti se do sela Bulići⁵⁵ te od tamo napasti i zauzeti dijelove grada do desne obale rijeke Vrbas.⁵⁶ Nakon zauzimanja grada 1. krajiška brigada je trebala ostati u gradu kao osiguranje, dok su 2. krajiška i 2. proleTERSka brigada trebale nastupati u sjevernom pravcu prema Podmilačju. 4. crnogorska brigada je trebala nastupati u dvije kolone; jedna prema Vincu i

⁴³ ZNOR, IV/7, 111.

⁴⁴ Kasniji narednik 4. krajiške brigade, proglašen narodnim herojem.

⁴⁵ Narednik 4. crnogorske brigade za vrijeme napada na Jajce.

⁴⁶ ZNOR, IV/7, 112.

⁴⁷ ZNOR, IV/7, 112.

⁴⁸ Selo sjeverno od Jajca, mjesto gdje je pogubljen posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević.

⁴⁹ ZNOR, IV/7, 112.

⁵⁰ Selo zapadno od Jajca.

⁵¹ ZNOR, IV/7, 112.

⁵² ZNOR, IV/7, 112.

⁵³ Južno od Jajca.

⁵⁴ Cesta na istok od Jajca.

⁵⁵ Istočno od Jajca.

⁵⁶ ZNOR, IV/7, 112-113.

Donjem Vakufu⁵⁷, a druga prema Turbetu^{58.59} Napad se trebao izvršiti u noći s 24. na 25. rujna. Hrvatsku posadu u Jajcu su sačinjavale: 17. ustaška bojna, 2. bojna i 19. satnija 9. pješačke domobranske pukovnije, 102 pripadnika oružničkog krila 5. oružničke pukovnije, jedan oklopni automobil, vod haubica i jedna kombinirana bitnica⁶⁰. Obranu Jajca je vodio bojnik Ervin Rataj, a nakon njegove smrti inženjerski pukovnik Franjo Kapicl.⁶¹ Ukupan broj pripadnika hrvatskih snaga iznosio je 1200 – 1500 vojnika. Od toga je, prema partizanskim izvješćima, bilo 600 domobrana, a ostali broj je otpadao na ustaše i miliciju.⁶²

Napad je tekao prema predviđenom planu te su partizanske snage uspjele zauzeti Jajce 25. rujna u 17 sati.⁶³ 4. crnogorska brigada koja je nastupala južno od Jajca prema Vincu i Donjem Vakufu uspješno je zauzela položaj Vinac. Prema izvještajima hrvatskih snaga u obrani Jajca je poginulo 83 domobrana i 165 ustaša, a 70 domobrana je bilo ranjeno.⁶⁴ Prema istom izvještaju partizani su imali 250 – 300 mrtvih. Prema partizanskim izvještajima hrvatske snage su imale 300 poginulih i 300 zarobljenih vojnika.⁶⁵ Broja stradalih partizana u napadu na Jajce u partizanskim izvještajima nema.

Nakon što su ušli u Jajce, partizani su strijeljali 60 – 70 civila.^{66 67} Navodni razlog strijeljanju bilo je „loše postupanje ustaša“. U ovom slučaju vjerojatno se radi o praksi partizana, koju su provodili prilikom osvajanja područja, kada su ubijali ljude s razvijenijom nacionalnom svijesću, ili pak o ljudima koji su zbog određenih razloga smatrani narodnim neprijateljima. Ovakvi su zločini počinjeni i u Livnu, Prozoru i Varcar Vakufu (danas Mrkonjić Grad).⁶⁸

Partizani su zauzimanjem Jajca zaplijenili veliku količinu teškog naoružanja, od čega: 2 haubice, 1 protutenkovski top, 1 pješački top, 2 minobacača, 1 oklopni vlak, 5 kamiona, 2 luksuzna

⁵⁷ Prema jugu.

⁵⁸ Prema jugoistoku.

⁵⁹ ZNOR, IV/7, 113.

⁶⁰ Artiljerijska bitnica.

⁶¹ ZNOR, IV/7, 476.

⁶² ZNOR, IV/7, 111.

⁶³ ZNOR, XII/2, 770.

⁶⁴ ZNOR, IV/7, 418.

⁶⁵ ZNOR, IV/7, 155.

⁶⁶ ZNOR, XII/2, 765.

⁶⁷ U izvještajima partizana i hrvatskih snaga o ovome događaju nema spomena. Ova informacija je zapisana u izvještaju 718. p. d..

⁶⁸ ZNOR, IV/7, 370, 372, 374.

automobila, 5 lokomotiva, 400 topovskih granata i druge.⁶⁹ Također su zaplijenili i velike količine hrane, soli i ostalih potrepština. O važnosti Jajca za partizane govori i činjenica da je dana 28. rujna u Jajce je došao i Josip Broz Tito.⁷⁰ Tu se također nalazio i Ivo Rukavina koji je u to vrijeme bio narednik Glavnog Štaba za Hrvatsku.⁷¹ Jajce je također bilo određeno za sjedište Vrhovnog Štaba.⁷²

Dana 28. rujna njemačke vojne snage dobile su zapovijed da zauzmu Jajce iz partizanskih ruku.⁷³ Odlučeno je da će njemačka 718. pješačka divizija s dijelovima 714. pješačke divizije izvršiti napad na Jajce. Zajedno s njima trebale su djelovati i domobranske i ustaške trupe. U tu svrhu formirane su dvije borbene skupine. Oformljene skupine nosile su nazive „Suschnig“, po prezimenu narednika 738. pješačke pukovnije, i „Wist“, prema naredniku 750. pukovnije. Borbenoj skupini „Suschnig“ bile su pridružene sve formacije domobrana i ustaša koje su se nalazili u kotaru Jajce – Travnik. Borbenoj skupini „Wist“ bile su pridružene sve formacije domobrana i ustaša koje su se nalazile južno od spomenutog kotara.⁷⁴ Njihov cilj bio je probiti se do Jajca, s time da je skupina „Suschnig“ nastupala iz pravca Turbeta⁷⁵, a skupina „Wist“ je nastupala iz pravca Donjeg Vakufa^{76, 77}. Istovremeno, iz sjevernog pravca trebali su nastupati dijelovi 714. p. d. koji su imali zadaću zauzeti Mrkonjić grad te dosegnuti Jajce.⁷⁸ Ova njemačka operacija je poznata pod nazivom Operacija „Jajce I“ te je započela 1. listopada 1942. godine.⁷⁹ Njemačke i hrvatske snage su uz pomoć tenkova i ostalog motoriziranog naoružanja prodrli do Jajca 4. listopada 1942. godine.⁸⁰ Dva dana ranije njemačka borbena grupa „Wedel“ 714. p. d. zauzela je Mrkonjić grad.⁸¹

Partizani su u Jajcu uništili tvornicu, tj. elektro centralu „Elektrobosna“, čime je oko 450 zaposlenika ostalo bez posla.⁸² Prilikom bijega partizani su odveli Nijemce Siegelhubera koji je

⁶⁹ ZNOR, IV/7, 155.

⁷⁰ ZNOR, IV/7, 160.

⁷¹ ZNOR, IV/7, 160.

⁷² ZNOR, IV/7, 161.

⁷³ ZNOR, XII/2, 740.

⁷⁴ ZNOR, XII/2, 740-741.

⁷⁵ Jugoistočno od Jajca.

⁷⁶ Južno od Jajca.

⁷⁷ ZNOR, XII/2, 742.

⁷⁸ ZNOR, XII/2, 752.

⁷⁹ ZNOR, XII/2, 752.

⁸⁰ ZNOR, XII/2, 770.

⁸¹ ZNOR, XII/2, 764.

⁸² ZNOR, XII/2, 765.; ZNOR, IV/7, 440.

bio direktor, Mehra koji je bio pisar i Leinschitza koji je radio kao knjigovođa. Također su odveli i 450 stanovnika Jajca. Za partizanima je dobrovoljno pošlo 500 ljudi.⁸³

U Jajcu je ostala 3. satnija 738. pukovnije kao osiguranje.⁸⁴ Partizani su se povukli prema pravcu jugozapada, odnosno u pravcu područja talijanske zone.⁸⁵ Nakon što su saznali da su Nijemci zauzeli Mrkonjić grad, partizani su se počeli 3. listopada povlačiti prema planini Janj te su tijekom tog dana napustili Jajce.⁸⁶ Prije napuštanja grada zapalili su: : Grand hotel, , željezničku postaju, Hotel Pihler, Dom ustaške mladeži i prostorije društva „Tomislav“. Također su opljačkali 20ak obrta, onih obrtnika koji su bili uz hrvatsku vlast.⁸⁷

Tijekom druge polovice mjeseca listopada partizanske snage su se počele skupljati zapadno i jugozapadno od Jajca.⁸⁸ Njemačke snage su odlučile napasti njih prije nego one izvrše ponovni napad na Jajce. U tu svrhu su pozvane borbene skupine „Suschnig“ i „Wist“ te oformljene dvije nove skupine, „Hummel“ i „Neumann“.⁸⁹ U Jajcu su ostavljene 17. ustaška bojna i 5. satnija 738. p.p.⁹⁰ Prema njemačkim izvještajima partizanskih snaga bilo je oko 2000, a bile su dobro naoružane mitraljezima, puškama i teškim naoružanjem.⁹¹ Radilo se o 3. proleterskoj (sandžачkoj) NOU brigadi te 3. krajiškom NOPO koji je neprekidno ugrožavao Jajce u prijašnjim mjesecima.⁹² Partizanske snage su se povukle pred jakim njemačkim i hrvatskim snagama prema zapadu, odnosno prema gornjem toku rijeke Sane⁹³, bez većih sukoba.⁹⁴ Ova operacija je poznata pod nazivom „Jajce II.“⁹⁵ Zanimljivo je istaknuti činjenicu kako su u tijeku ove akcije bataljoni „Pelagić“ i „Šolaja“ 3. krajiškog NOPO, imali velik broj dezertera i to većinom onih boraca koji

⁸³ ZNOR, XII/2, 765.

⁸⁴ ZNOR, XII/2, 765.

⁸⁵ ZNOR, XII/2, 770.

⁸⁶ ZNOR, IV/7, 440.

⁸⁷ ZNOR, IV/7, 440-441.

⁸⁸ ZNOR, XII/2, 797-798.

⁸⁹ ZNOR, XII/2, 798-799.

⁹⁰ ZNOR, XII/2, 797.

⁹¹ ZNOR, XII/2, 798.

⁹² ZNOR, XII/2, 798.

⁹³ ZNOR, XII/2, 847.

⁹⁴ ZNOR, XII/2, 827.

⁹⁵ ZNOR, XII/2, 827.

su bili mobilizirani tijekom zauzimanja Jajca.⁹⁶ Osim boraca odlazili su i seljaci s područja kojeg su kontrolirali partizani.⁹⁷

Dana 9. studenog u Sarajevu je bio organiziran svečani ulazak i mimohod svih jedinica koje su sudjelovale u oslobađanju Jajca.⁹⁸

5. Bitke za Jajce tijekom studenog i prosinca

Nakon povlačenja velikog dijela njemačkih snaga sredinom mjeseca studenog, partizani su ponovno počeli dolaziti na prostor kotarske oblasti Jajce.⁹⁹ Planiran je ponovni napad na Jajce. Osim zbog njegovog geopolitičkog značenja, zauzimanje Jajce je bilo važno radi lakšeg prodora u Srednju Bosnu¹⁰⁰, a od tamo dalje prema Srbiji.¹⁰¹ U Srbiji su trebali razviti jaku borbu protiv Nijemaca, ali i utjecati na razvitak partizanskih pokreta u Albaniji, Grčkoj i Bugarskoj¹⁰².¹⁰³

U organiziranju partizanskih snaga došlo je do napretka jer su brigade počele djelovati zajedno u okviru divizija. O većoj kvaliteti partizanskih snaga govore i određena pravila i zabrane. Partizani su bili odvojeni od partizanki tijekom spavanja, bez obzira na bračni status. Također je bilo zabranjeno opijanje u logorima i van njih. Zabrane su važile i za plesanje kola duboko u noć, zbog kojih su partizani bili izmoreni i neispavani.¹⁰⁴

Prva formirana divizija bila je 1. proleterska divizija.¹⁰⁵ U mjesecu studenome u diviziji su bile: 1. i 3. sandžačka proleterska brigada te 3. krajiška udarna brigada. Narednik divizije bio je dotadašnji narednik 1. proleterske brigade Koča Popović.¹⁰⁶ Brigada je brojala oko 3200 boraca

⁹⁶ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, IV. sv., knjiga 8., Beograd 1954., 60.

⁹⁷ ZNOR, IV/8, 61.

⁹⁸ ZNOR, IV/8, 529.

⁹⁹ ZNOR, XII/2, 880.

¹⁰⁰ ZNOR, IV/8, 87.

¹⁰¹ Radošević 2010: 42.

¹⁰² Pokušaj stvaranja zajedničke države s ovim zemljama. Ova ideja se zadržala i nakon završetka rata te naposljetku dovela do razlaza sa Sovjetskim Savezom.

¹⁰³ Radošević 2010: 42.

¹⁰⁴ ZNOR, XII/2, 907-908.

¹⁰⁵ Radošević 2010: 5.

¹⁰⁶ Radošević 2010: 23.

koji su bili naoružani puškama i mitraljezima.¹⁰⁷ Također je raspolagala s lakim i srednjim minobacačima, 7 topova veličina 37 mm i 40 mm te s oko 250 tovarnih i jahačkih konja.¹⁰⁸

Dana 9. studenog formirana je 3. narodnooslobodilačka udarna divizija.¹⁰⁹ U njen sastav ušle su: 5. crnogorska, 10. hercegovačka i 1. dalmatinska NOU brigada.¹¹⁰ Za narednika je postavljen Pero Cetković, narednik 1. dalmatinske brigade. Broj boraca iznosio je oko 3200, a raspolagali su sa puškama, mitraljezima, raznim minobacačima te s dvije haubice i jednim brdskim topom.¹¹¹ Brigade nisu bile numerirane na ovaj način prilikom ulaska u diviziju, ali radi lakšeg razumijevanja, u radu će ostati numeracija kakva je bila prije ulaska u diviziju.

Ove divizije dobile su zadatak da prodru na područje Jajca i Srednje Bosne te tamo razbiju neprijateljska uporišta te zauzmu i grad Jajce.¹¹² S ovim divizijama trebao je djelovati i 3. krajiški NOPO.¹¹³ Nakon zauzimanja Jajca u njemu je trebala ostati 3. divizija, a 1. divizija je trebala produžiti dalje prema istočnoj Bosni.¹¹⁴ S obzirom da je pao snijeg partizani su nabavljali skije i saonice radi lakšeg održavanja veza i prenošenja naoružanja i namirnica. Također su trebali nabaviti veće količine bijelih košulja u svrhu kamufliranja.¹¹⁵ Veliki problem za partizanske jedinice bio je nedostatak obuke.¹¹⁶ Ukupan broj partizanskih snaga je iznosio oko 6500 boraca. U napadu je sudjelovalo oko 4 tisuće boraca.

Napad na Jajce je započeo 24. studenoga u 20 sati.¹¹⁷ Započeo je artiljerijskim napadom iz sela Jezero te je trajao pola sata.^{118, 119} Osim artiljerije, partizani su postavili i teške mitraljeze kojima su mogli gađati položaje hrvatskih i njemačkih snaga.¹²⁰ I. proleterska divizija je grad napadala sa sjevera.¹²¹ I. proleterska brigada napadala je sa sjevera, dok je 3. krajiška brigada napadala sa

¹⁰⁷ Radošević 2010: 30.

¹⁰⁸ Radošević 2010: 30.

¹⁰⁹ Vukanović 1970: 10.

¹¹⁰ Vukanović 1970: 10.

¹¹¹ Vukanović 1970: 10.

¹¹² Vukanović 1970: 29.

¹¹³ Radošević 2010: 44.

¹¹⁴ Radošević 2010: 45.

¹¹⁵ ZNOR, IV/8, 88.

¹¹⁶ ZNOR, IV/8, 283.

¹¹⁷ ZNOR, IV/8, 116.

¹¹⁸ Baterija haubica 1. proleterske brigade.

¹¹⁹ Radošević 2010: 56.

¹²⁰ ZNOR, IV/8, 149.

¹²¹ Radošević 2010: 54.

sjeveroistoka, odnosno dobro utvrđenog Carevog polja.¹²² Zadatak 3. sandžačke proleTERSKE brigade bilo je osiguranje pozadine.¹²³ Istovremeno je 3. udarna divizija djelovala iz zapadnog, južnog i istočnog pravca. Dijelovi 3. divizije i 3. krajiškog NOPO imali su zadatak ostavljanja otvora za hrvatske i njemačke snage kroz koje su mogli proći te tamo vršiti zasjede.¹²⁴ Osim toga njihov zadatak je bio i rušenje puteva prema Donjem Vakufu i Turbetu tj. Travniku.¹²⁵ 1. dalmatinska brigada ojačana bataljonom „Pelagić“ 3. krajiškog NOPO napadala je Jajce zapadnim pravcem preko položaja Čusine gdje je bilo 50 – 80 branitelja.¹²⁶ 5. crnogorska brigada koja je bila ojačana bataljonom „Šolaja“ napadala je neprijateljske posade u dolini Vrbasa gdje je trebala postaviti zasjedu za neprijatelja koji se bude izvlačio prema Donjem Vakufu. Bataljoni 3. krajiškog NOPO su bili korisni jer su većinom bili rodom iz ovoga kraja te su dobro poznavali teren i puteve.¹²⁷

Zadak 10. hercegovačke brigade je bio prebaciti se južno preko Vrbasa, likvidirati postaje i postavljati zasjede u pravcu Travnika.¹²⁸ U napadu je sudjelovala cijela 1. dalmatinska brigada, te jedan bataljon iz 5. crnogorske i dva bataljona iz 10. hercegovačke brigade.¹²⁹ 1. proleTERSka divizija je vodila manje uspješne borbe, dok je 3. udarna divizija uspješno zauzela položaj Čusine i prekinula komunikaciju Jajca s ostalim gradovima. Ovime je bio olakšano izvršenje zadatka 1. proleTERSKE divizije.

Obranu Jajca su sačinjavali: 5. satnija 738. pukovnije, 17. ustaška (Jajačka) bojna, 9. i 11. satnija 9.pješačke pukovnije 3. domobranskog zdruga, bitnica od 2 topa i dijelovi oružničkog krila 5. oružničke pukovnije.¹³⁰ Potrebno je napomenuti kako su 9. i 11. satnija 9. pješačke pukovnije, te 5. satnija 738. pukovnije u Jajce stigli 21. studenog kao zamjena za dotadašnju posadu.¹³¹ Na čelu njemačke satnije bio je narednik Dzaak¹³². Ukupan broj posade je iznosio 714 vojnika.¹³³

¹²² Radošević 2010: 56.

¹²³ Radošević 2010: 56.

¹²⁴ Radošević 2010: 56.

¹²⁵ ZNOR, IV/8, 116-117.

¹²⁶ ZNOR, IV/8, 127.

¹²⁷ ZNOR, IV/8, 79

¹²⁸ Radošević 2010: 56.

¹²⁹ ZNOR, IV/8, 84.

¹³⁰ Radošević 2010: 56.

¹³¹ ZNOR, IV/8, 541-542.

¹³² ZNOR, XII/2, 884.

¹³³ ZNOR, IV/8, 539.

Jedan dio vojnika nalazio se u samom Jajcu, dok je ostali dio bio raspoređen po položajima oko Jajca. U Jajcu je do 22. studenog bilo 4 – 5 tenkova koji su otišli za Travnik.¹³⁴

Borbe za Jajce su se vodile čitavu noć 24. na 25. studeni, kao i cijeli idući dan. Partizani su Jajce zauzeli 26. studenog u 1 sat.¹³⁵

Sat nakon početka napada njemačka četa je putem radija zatražila pomoć iz Sarajeva.¹³⁶ U tu svrhu je formirana borbeno grupa „Annaker“ koja se sastojala od dijelova 738. pukovnije 718. pješачke divizije, voda tenkova, oklopnog vlaka i hrvatske 3. lake PA¹³⁷ bitnice.¹³⁸ Ove snage je trebalo prevesti 32 kamiona, 7 putničkih automobila, 1 vozilo 17, 2 motocikla s prikolicom i 2 motocikla.¹³⁹ Uspjeli su se probiti kroz teren koji je trebala osiguravati 5. crnogorska brigada te doći do južnog ulaza u Jajce.¹⁴⁰ Tamo se sukobila s 1. dalmatinskom brigadom koja ju je uspjela zadržati. Nakon što su pristigle u pomoć i ostale brigade 3. udarne divizije, grupa „Annacker“ se morala povući nazad prema Donjem Vakufu.¹⁴¹ Nijemci su u ovom pokušaju razbijanja opsade Jajca imali 8 mrtvih, 37 ranjenih i jednog nestalog. Također je poginulo i 2 hrvatska vojnika, a 11 je bilo ranjenih.

Broj poginulih u bitkama za Jajce u studenome 1942. godine nije moguće odrediti radi nedostatka dokumenata. Prema partizanskim izvještajima, oni su imali 18 poginulih i 36 ranjenih kod 3. udarne divizije¹⁴², dok je za 1. proletersku diviziju poznato samo to da je poginulo 3, a ranjeno 23 boraca.¹⁴³ Prema izvještaju 3. udarne divizije hrvatske i njemačke snage su pretrpjele 120 poginulih i 64 zarobljenih.¹⁴⁴ U ovome izvještaju se također govori o sukobu s grupom „Annaker“. Prema njemu, u borbi između 1. dalmatinske brigade i spomenute grupe, partizani su imali 7 poginulih, od čega 3 u zgradi u kojoj se nalazio štab. Prema njemačkom izvještaju grupe „Annaker“ koji govori o istom događaju, partizani su u spomenutoj zgradi imali 35 poginulih.¹⁴⁵

¹³⁴ ZNOR, IV/8, 126-127.

¹³⁵ Radošević 2010: 56 – 58.

¹³⁶ Radošević 2010: 59.

¹³⁷ Protuavionska bitnica.

¹³⁸ ZNOR, XII/2, 884.

¹³⁹ ZNOR, XII/2, 884.

¹⁴⁰ ZNOR, IV/8, 157.

¹⁴¹ Radošević 2010: 59.

¹⁴² Vukanović 1970: 40.

¹⁴³ Radošić 1970: 60.

¹⁴⁴ ZNOR, IV/8, 169.

¹⁴⁵ ZNOR, XII/2, 889.

Prema domobranskim izvještajima neprijatelj je u borbi za Jajce imao oko 200 mrtvih i 300 ranjenih.¹⁴⁶ Vlastiti gubici brojali su: 19 mrtvih domobrana, 29 ranjenih te 67 nestalih domobrana. Partizani su strijeljali zastavnika Ugrenovića nakon zauzimanja sela Torlakovci.¹⁴⁷ Nijemci su uhitili dva domobranska časnika koja su naredila povlačenje svojih trupa, prije nego su dobili odobrenje od njemačkog zapovjednika.¹⁴⁸

Nakon zauzimanja Jajca u gradu je ostala 1. proleterska brigada, dok su ostale brigade bile upućene na istok i jug u cilju daljnjih borbi.¹⁴⁹ Nakon što su zauzeli Jajce partizani su pokrenuli postupak čišćenja pete kolone. U gradu su „našli mali broj petokolonaša, jer je većina pobjegla“.¹⁵⁰ Ovim pojmom su označeni oni koji su surađivali sa hrvatskim vlastima.¹⁵¹ O točnom broju i sudbini ovih ljudi nema podataka, iako možemo pretpostaviti da čišćenje u ovom slučaju znači likvidacija. Partizani su u Jajcu našli jednog policijskog agenta i logornika, čija je sudbina također nepoznata.¹⁵² Također je zanimljiva činjenica da su u Jajcu bila dva liječnika, jedan Slovenac i jedan Židov.¹⁵³ Jedan od liječnika je trebao ostati u Jajcu i raditi u ambulanti, a drugi je trebao ići s partizanskim jedinicama, iako on nije bio zadovoljan tom odlukom. U gradu su uništeni laboratorij i elektroliza, te je zaplijenjen velik broj oružja i soli.¹⁵⁴

Ostale partizanske brigade, odnosno snage 3. udarne divizije su zauzele prostor između Jajca i Donjeg Vakufa, kao i prostor između Jajca i Travnika.¹⁵⁵ Ova divizija je također dobila zadatak da brani Jajce i zauzeti teritorij južno od Jajca, nakon što je 1. proleterska divizija napustila grad.¹⁵⁶ Kao pomoć 3. diviziji ostavljena je 3. sandžačka brigada 1. proleterske divizije.

¹⁴⁶ ZNOR, IV/8, 533.

¹⁴⁷ ZNOR, IV/8, 542.

¹⁴⁸ ZNOR, IV/8, 533.

¹⁴⁹ Radošević 2010: 60.

¹⁵⁰ ZNOR, IV/8, 199.

¹⁵¹ Peta kolona, naziv za organizaciju, grupu i pojedince koji u korist agresora, unutar svoje države, izdajnički i protuzakonito djeluju propagandom, špijunažom, sabotazama, diverzijama, ali i borbenim djelovanjima radi potkopavanja njezina jedinstva i obrambene moći. Naziv potječe iz Španjolskoga građ. rata 1936–39., a upotrijebio ga je frankistički general Emilio Mola kada je izjavio da će Madrid zauzeti s 4 kolone izvana i petom kolonom sastavljenom od simpatizera u samome gradu. – preuzeto s: Hrvatska enciklopedija: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47836> (26. 8. 2021.)

¹⁵² ZNOR, IV/8, 199.

¹⁵³ ZNOR, IV/8, 199.

¹⁵⁴ ZNOR, XII/2, 949.

¹⁵⁵ ZNOR, XII/2, 953.

¹⁵⁶ Radošević 2010: 65.

Dana 30. studenog njemačka 718. divizija je dobila zapovijed o oslobađanju Jajca iz partizanskih ruku. U tu svrhu oformljene su tri borbene grupe, grupa „Wist“, grupa „Annaker, i grupa „Stipković“. Na čelu ove posljednje bio je ustaški pukovnik Ivan Stipković.¹⁵⁷ U ovoj operaciji poznatoj pod nazivom „Jajce“, sudjelovalo je mnoštvo hrvatskih jedinica u svim borbenim grupama, a grupu „Stipković“ su tvorile samo ustaške snage. Napad je započeo 1. prosinca u 7 sati za grupu „Stipković“ i desno krilo grupe „Wist“ koje je nastupalo sjeverno od Travnika. Ostale grupe prešle su u napad u 11 sati. Opći pravac napada tekao je od Travnika i Turbeta preko Komara¹⁵⁸, Oboraca¹⁵⁹, Orahovljana¹⁶⁰ i Rasavaca^{161.162} Ukupan broj vojnika borbenih grupa iznosio je oko 5 – 6 tisuća.¹⁶³

Partizanske snage su imale naređenje da Jajce brane „najupornije“. ¹⁶⁴ Bili su uvjereni da do zauzimanja Jajca, od strane hrvatskih i njemačkih snaga, neće doći. Smatrali su kako imaju dovoljno jake snage, kojima će kroz protunapade uništiti spomenute borbene grupe.¹⁶⁵ U ovim borbama su sudjelovale brigade 3. udarne divizije, 3. sandžačka proleTERSka brigada 1. proleTERSke divizije (u diviziji je imala redni broj 2) te bataljoni 3. krajiškog NOPO.¹⁶⁶ Ukupan broj partizanskih boraca je bio oko 4 tisuće.¹⁶⁷

Međutim hrvatske i njemačke snage uspjele su se probiti do Jajca i isti zauzeti 5. prosinca.¹⁶⁸ U gradu su ostale samo manje partizanske jedinice koje su branile odstupanje svojih snaga.¹⁶⁹ Bitke za Jajce su prestale 6. prosinca 1942. godine.¹⁷⁰

U povlačenju partizanske snage su bile u rasulu, najbolji dokaz ovome bila je molba štaba 3. udarne divizije. On je tražio „Opštu ratnu službu“ na posudbu od nižih organa, tj. brigada. „Opšta

¹⁵⁷ ZNOR, XII/2, 902-903.

¹⁵⁸ Selo i planina zapadno od Travnika.

¹⁵⁹ Mjesto istočno od Donjeg Vakufa, prema Travniku. Nalazi se zapadno od Komara.

¹⁶⁰ Sjeverno od Donjeg Vakufa. Nalazi se desno od ceste za Jajce.

¹⁶¹ Sjeverno od Donjeg Vakufa. Nalazi se lijevo od ceste za Jajce

¹⁶² ZNOR, XII/2, 903-905.

¹⁶³ Vukanović 1970: 43.

¹⁶⁴ ZNOR, IV/8, 244.

¹⁶⁵ ZNOR, IV/8, 247.

¹⁶⁶ Vukanović 1970: 45.

¹⁶⁷ 3. divizija je imala oko 3200 boraca. 3. sandžačka brigada je imala oko 1000 boraca, dok je 3. krajiški NOPO imao dva ili tri bataljona.

¹⁶⁸ Vukanović 1970: 48.

¹⁶⁹ Vukanović 1970: 48.

¹⁷⁰ Vukanović 1970: 50.

ratna služba“ bila je svojevrsni vojni udžbenik tj. pravila, tiskan 1937. godine za potrebe vojske Jugoslavije.¹⁷¹

Hrvatske i njemačke snage su imale 231 poginulog, ranjenog i nestalog.¹⁷² 3. udarna divizija je imala 28 poginulih i 58 ranjenih boraca.¹⁷³ Za ostale partizanske jedinice podatci su nepoznati.

6. Zaključak

Partizanske snage su počele dolaziti na prostor kotarske oblasti Jajce nakon operacija Trio i Foča. Početkom druge polovice 1942. godine one su bitno ojačane dolaskom crnogorskih i srpskih brigada. Među srpskim stanovništvom ovoga kraja partizani su imali velik broj simpatizera. Njihov razvoj i djelatnost mogao je teći neometano od talijanskih vlasti koje su se kasnije i povukle s ovoga područja. Među stanovništvom koje ih nije podržavalo provodili su pljačke, paljenja sela i ubojstva.

Tijekom ljeta 1942. godine 3. krajiški NOPO vršio je česte napade na grad Jajce i željezničku prugu koja se nalazila u blizini Jajca. Tijekom mjeseca rujna vrh partizanskog pokreta donio je odluku o zauzimanju Jajca u kojemu su bile samo hrvatske trupe. Jajce je zauzeto 25. studenog od strane partizana. U Jajcu su partizani strijeljali osobe koje su surađivale s hrvatskom vlašću ili ih podržavali. Također su zaplijenile velike količine soli, namirnica i oružja. O političkoj i simboličnoj važnosti Jajca govori i činjenica da je grad posjetio Josip Broz Tito. Uslijedio je jak njemačko – hrvatski protuudar u cilju vraćanja Jajca u svoje ruke. Protuudar je uspio i Jajce je zauzeto od strane hrvatske vlasti 4. listopada.

Tijekom mjeseca studenoga uslijedio je ponovni napad na Jajce od strane partizana. Ovoga puta su partizanske snage bile organizirane u divizije te su bile više razvijene. Uspjele su u svome naumu i zauzele Jajce 26. studenog. Kombinirane hrvatske i njemačke trupe započele su akciju zauzimanja Jajca 1. prosinca, te su do 6. prosinca zauzele Jajce.

¹⁷¹ Marijan 2009: 661.

¹⁷² Vukanović 1970: 50.

¹⁷³ Vukanović 1970: 50.

Partizanske snage koje su napadale Jajce bile su dobro naoružane i brojno nadmoćne braniteljima Jajca. U prvom zauzimanju Jajca sudjelovalo je oko 4 tisuće boraca, dok je ustaša i domobrana bilo oko 1 tisuće. U drugom napadu sudjelovale su dvije divizije i snage 3. krajiškog NOPO, koje su brojale oko 6500 boraca, iako u napadu nisu sudjelovale sve brigade ovih divizija. Miješana hrvatsko – njemačka skupina imala je oko 700 vojnika. Zahvaljujući brojčanoj nadmoćnosti i dobrom naoružanju, partizani su zauzeli Jajce bez većih problema. Prilikom jačeg protuudara hrvatsko – njemačkih snaga povlačili su se bez većih borbi, osim tijekom mjeseca prosinca.

Bibliografija

Izvori

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, IV. sv., knjiga 6. 1953. Beograd: Vojnoistorijski institut.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, IV. sv., knjiga 7. 1953. Beograd: Vojnoistorijski institut.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, IV. sv., knjiga 8. 1954. Beograd: Vojnoistorijski institut.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, XII. sv., knjiga 2. 1976. Beograd: Vojnoistorijski institut.

Literatura

Hrvatska enciklopedija. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47836> (26. 8. 2021.).

Hrvatska enciklopedija. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28530> (23. 8. 2021.).

Jajce Tours. Preuzeto s: <https://jajcetours.com/zanimljivosti/planine/> (23. 8. 2021.)

Matković, Hrvoje (2002.) *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*. Zagreb

Marjan, Davor, *Rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama SFRJ: Vrhovna razina*, Časopis za suvremenu povijest, Vol. 41 No. 3, (2009).

Radošević, Teodor (2010.) *Prva proleTERSka divizija*. Beograd.

Vukanović, Radovan (1970.) *Ratni put Treće divizije*. Beograd.

Sažetak

Partizanske snage su počele dolaziti na prostor kotarske oblasti Jajce nakon operacija „Trio“ i „Foča“. Početkom druge polovice 1942. godine one su bitno ojačane dolaskom crnogorskih i srpskih brigada. Među srpskim stanovništvom ovoga kraja partizani su imali velik broj simpatizera. Njihov razvoj i djelatnost mogao je teći neometano od talijanskih vlasti koje su se kasnije i povukle s ovoga područja. Tijekom ljeta 1942. godine 3. krajiški NOPO vršio je česte napade na grad Jajce i željezničku prugu koja se nalazila u blizini Jajca. Tijekom mjeseca rujna vrh partizanskog pokreta donio je odluku o zauzimanju Jajca u kojemu su bile samo hrvatske trupe. Jajce je zauzeto 25. studenog od strane partizana. U Jajcu su partizani strijeljali osobe koje su surađivale s hrvatskom vlašću ili ih podržavali. Uslijedio je jak njemačko – hrvatski protuudar u cilju vraćanja Jajca u svoje ruke. Protuudar je uspio i Jajce je zauzeto od strane hrvatske vlasti 4. listopada. Tijekom mjeseca studenoga uslijedio je ponovni napad na Jajce od strane partizana. Ovoga puta su partizanske snage bile organizirane u divizije te su bile više razvijene. Uspjele su u svome naumu i zauzele Jajce 26. studenog. Kombinirane hrvatske i njemačke trupe započele su akciju ponovnog zauzimanja Jajca 1. prosinca, te su do 6. prosinca uspjele zauzele Jajce.